

โลกาภิวัตน์ (Globalization)

พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี *

๑. ความนำ

คำว่า “สังคมโลก” เป็นคำค่อนข้างใหม่และเป็นคำที่กว้าง หมายถึง ประเทศน้อยใหญ่ต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ ประเทศเหล่านี้มิได้อยู่โดดเดี่ยว หากมีการติดต่อสัมพันธ์กันด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ด้านใดด้านหนึ่ง หรือทุกด้านก็ได้ สภาพเช่นนี้มีใช้ว่าจะเพิ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน หากได้ดำเนินมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เพียงแต่ว่า ในสมัยโบราณ เทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสารยังไม่ก้าวหน้า การติดต่อสัมพันธ์กันในสังคมโลกจึงมีไม่มากและไม่กว้างขวาง ตรงกันข้ามกับปัจจุบันที่พลังทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยเฉพาะด้านการสื่อสาร ทำให้ความสัมพันธ์ในสังคมโลกมีสีสันและความเคลื่อนไหวอยู่มาก จนกล่าวได้ว่าเป็นการยากมากที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะหลีกเลี่ยงไม่เกี่ยวพันกับสังคมโลก และในช่วง ๔-๕ ปีที่ผ่านมา หลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น แนวคิด “Globalization” ** หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปในภาษาไทยว่า “โลกาภิวัตน์” นั้นได้แพร่ไปอย่างกว้างขวาง แนวคิดนั้นเน้นการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างประเทศต่างๆ และการทำให้เป็นแบบอย่างเดียวกันทั้งโลก

พลังทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดความสัมพันธ์อันกว้างขวาง หลากหลายในสังคมโลกนั้น มีความเกี่ยวข้องกันอย่างมากกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปตะวันตก เมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ทำให้สังคมโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนั้นกระบวนการของการปฏิวัติยังได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน โดยทั่วไป

* ศาสตราจารย์ และองค์ผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

** กองบรรณาธิการวารสารสภาอาจารย์ฯ ได้ศึกษาความหมายของคำว่า Globalization เพิ่มเติมพบว่า ราชบัณฑิตยสถานมีมติให้ศัพท์บัญญัติศัพท์ภาษาไทยของคำนี้ ตามบันทึกข้อความราชบัณฑิตยสถาน ลง ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๗ ว่า Globalization โลกภิวัตน์ ซึ่งมีความหมายว่า การแผ่ถึงกันทั่วโลก, การเข้าถึงโลก, การเอาชนะโลก

แล้วมักแบ่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมออกเป็น ๓ ช่วงระยะ ช่วงแรก ซึ่งตรงกับช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ มาจนถึงช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ นั้น เป็นระยะของการพัฒนาพลังไอน้ำ ช่วงที่สอง ซึ่งดำเนินสืบต่อมาจากช่วงแรก เป็นระยะของการพัฒนาพลังไฟฟ้า ส่วนช่วงที่สาม เริ่มตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นระยะของการพัฒนาพลังอิเล็กทรอนิกส์ การค้นพบพลังอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งได้ประยุกต์นำมาใช้ในคอมพิวเตอร์ ดาวเทียม โทรศัพท์ โทรสาร และเครื่องมือสื่อสารอื่น ๆ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างกว้างขวาง โกลัซิด และมีประสิทธิภาพ โลกทั้งโลกดูเหมือนจะเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเดียวกัน ความเป็นสากลมีมากขึ้น ความสำคัญของข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศเพิ่มขึ้น และเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ทุกระดับ

๒. ความหมายของโลกาภิวัตน์

คำว่า “Globalization” มีผู้บัญญัติศัพท์ เป็นภาษาไทยไว้ ๓ คำคือ “โลกาภิวัตน์” “โลกาวิวัฒน์” และ “โลกสันนิบาต” แต่คำว่า “โลกาภิวัตน์” มีผู้นิยมใช้มากที่สุด นักวิชาการได้นิยามความหมายของ *Globalization* หรือ *โลกาภิวัตน์* ไว้อย่างกว้างขวางหลากหลาย อาจสรุปกว้างๆ ได้เป็น ๒ แนวดังนี้

๒.๑ *โลกาภิวัตน์* หมายถึง กระบวนการที่เชื่อมโยงพัฒนาให้ประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จนอยู่ในสภาพเสมือนหนึ่งว่า “ไร้พรมแดน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไร้พรมแดนทางเศรษฐกิจ แนวคิดโลกาภิวัตน์อิงอยู่กับ ระบบทุนนิยม การค้าเสรีที่เปิดกว้าง ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน ตามแนวคิดโลกาภิวัตน์ ประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกจะติดต่อสัมพันธ์กันอย่างรวดเร็วและร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด อยู่ในสภาพพึ่งพาเกี่ยวเนื่องและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (global interdependence and interaction)

๒.๒ *โลกาภิวัตน์* หมายถึง การที่สังคมทั้งหลายในโลกถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไปตามกัน โดยมีบางสังคมที่มี “อำนาจ” ทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นผู้กำหนดทิศทางความเปลี่ยนแปลง และกำหนดแบบแผนของความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๓. โลกาภิวัตน์ในประวัติศาสตร์โลกที่ผ่านมา

หากมองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ Globalization หรือ โลกาภิวัตน์ ก็

มิใช่สิ่งใหม่ หากเคยเกิดขึ้นมาแล้ว ปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่ทำให้เกิดสภาพโลกาภิวัตน์ก็คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เหตุการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งเป็นแรงกระตุ้นสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ด้วย ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ สังคมโลกติดต่อสัมพันธ์โยงใยกันภายใต้เครือข่าย “จักรวรรดินิยม” ที่แผ่ขยายไปทั่วโลก

อาจกล่าวได้ว่า พวกทหารเป็นกลุ่มคนพวกแรก ๆ ที่ได้มีวัฒนธรรมวิธีการแบบเดียวกันทั่วโลก (globalized) แม้ว่าจะมีเชื้อชาติต่างกัน และมีได้พูดภาษาเดียวกัน นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ คนเราเริ่มต่อสู้ในแบบเดียวกัน เริ่มในยุโรปแล้วแพร่กระจายต่อไปยังทวีปอื่น ๆ ในอเมริกาเหนือ-ใต้ และเอเชีย ตามลำดับ กองทหารอาชีพของปรัสเซียเป็นต้นแบบให้แก่กองทหารอาชีพอื่น นักยุทธศาสตร์เยอรมัน เช่นเคลาส์วิตซ์ เป็นต้นแบบตำรายุทธศาสตร์ที่ใช้กันทั่วโลก โรงเรียนทหารต่าง ๆ มักมีหลักสูตรที่คล้ายคลึงกัน ในยุคต่อ ๆ มามีการใช้ตำรายุทธศาสตร์ของจีน เช่น ตำราของซุนจื่อ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การที่ทหารมีการใช้ยุทธศาสตร์ อาวุธและการฝึกฝนในทำนองเดียวกัน แต่ไม่ได้หมายความว่า ทหารนานาชาติทั้งหลายจะทำงานร่วมกันเพื่อจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์เดียวกัน ดังนั้นจึงมีการต่อสู้ การรบแบบเดียวกันในสนามรบเดียวกัน ดังปรากฏในประวัติศาสตร์การรบที่สำคัญหลายครั้ง

ในยุคจักรวรรดินิยม อารยธรรมตะวันตกได้แผ่อิทธิพลครอบงำประเทศอาณานิคมอย่างกว้างขวางในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จนก่อให้เกิดสภาพที่เป็น “สากล” ภายใต้อารยธรรมตะวันตกโยงใยไปทั่วโลก แม้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จักรวรรดินิยมจะสิ้นสุดลง จนทำให้สภาพการโยงใยจะหยุดชะงักขาดหายไป แต่ในความเป็นจริงแล้ว อิทธิพลของจักรวรรดินิยมยังแผ่เร้นอยู่ในสังคมโลก และได้ปูพื้นฐานให้แก่ Globalization หรือโลกาภิวัตน์ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ หรือ ทศวรรษ ๑๙๙๐ ที่มีทั้งความรวดเร็ว โกลัซิด และซับซ้อนยิ่งขึ้น ตามความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๔. ปัจจัยที่ทำให้เกิดโลกาภิวัตน์ในทศวรรษ ๑๙๙๐

๔.๑ ความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสารคมนาคม การพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคม ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมช่วงที่สาม และเป็นไปอย่างกว้างขวางหลากหลาย

มีความก้าวหน้ามาก ความก้าวหน้าทางการสื่อสารนี้ได้มีการนำมาใช้ในทางเศรษฐกิจ มีการเพิ่มการใช้ดาวเทียมเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจมากขึ้น เป็นดาวเทียมที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นกว่าเดิมมาก สำหรับการบริการข่าวสารและธุรกิจต่างๆ พลังทางเศรษฐกิจจึงก้าวรุดหน้าพลังอื่นๆ เป็นตัวนำที่เชื่อมโยงให้โลกเป็นเครือข่ายเดียวกัน ก่อให้เกิดกระแสโลกาภิวัตน์

๔.๒ การล่มสลายของค่ายคอมมิวนิสต์ ในช่วงเวลา ก่อน ค.ศ. ๑๙๙๑ นั้น มักกล่าวกันว่าโลกแบ่งเป็นสองค่าย ได้แก่ ค่ายคอมมิวนิสต์และค่ายโลกเสรี ดังนั้น เมื่อมีความเชื่อดังกล่าวอยู่ จึงเป็นการยากที่จะกล่าวถึง Globalization เพราะอีกส่วนหนึ่งของโลก (ค่ายคอมมิวนิสต์ ยังไม่ยอมเป็นส่วนหนึ่งของโลกเสรี ไม่ยอมมีส่วนร่วมด้วยกับแนวคิดของ Globalization ต่างๆ ในขณะที่จะให้ Globalization ดำเนินไปในแนวทางของคอมมิวนิสต์นั้น โลกเสรีเองก็ไม่ยอมรับเช่นเดียวกัน แต่เมื่อค่ายคอมมิวนิสต์หมดพลังทางเศรษฐกิจและการเมืองในช่วงทศวรรษ ๑๙๙๐ แล้ว คำว่า Globalization ที่เน้นในเรื่องของทุนนิยม ตลาดโลกและการลงทุนจากต่างประเทศ จึงได้เฟื่องฟูขึ้นอย่างรวดเร็ว

๕. ลักษณะของโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้น

๕.๑ การเน้นความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระแสโลกาภิวัตน์เคียงคู่ไปกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารคมนาคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนสำคัญทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การสาธารณสุข การสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของมนุษยชาติ รวมทั้งมีผลต่อความคิดและความเชื่อของมนุษย์ด้วย

๕.๒ การเริ่มอยู่ในสภาพเสมือนหนึ่งไร้พรมแดน ลักษณะนี้เห็นได้อย่างเด่นชัดในด้านเศรษฐกิจ มีการเชื่อมโยงอย่างกว้างขวางในการค้าระหว่างประเทศ ตั้งแต่การเติบโต ขยายตัวของการค้า การบริการในด้านต่างๆ การเคลื่อนย้ายทุนและแรงงาน รวมทั้งการเชื่อมโยงในด้านสารสนเทศ มีลักษณะของความร่วมมือกันในหลายๆ ประเทศ เช่น ทุนและเทคโนโลยีมาจากประเทศหนึ่ง แรงงานมาจากประเทศหนึ่งและทรัพยากรเป็นของอีกประเทศหนึ่ง นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า มีบริษัท

* Multinational Corporation หมายถึง บริษัทที่มีศูนย์กลางการดำเนินงานอยู่ประเทศหนึ่ง มีผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นคนในชาตินั้น แต่ผลิตและจำหน่ายสินค้าและบริการให้แก่ตลาดต่างประเทศทั่วโลก ไม่จำกัดเฉพาะในประเทศที่บริษัทตั้งอยู่ นอกจากนั้น บริษัทอาจมีบริษัทสาขาตั้งอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก เช่น บริษัทเชลล์ เอสโซ่ โคโยต้า นิสสัน ส่วน Transnational corporation หมายถึง บริษัทที่ไม่ได้มีศูนย์กลางการทำงานวางนโยบายตั้งอยู่ที่ประเทศหนึ่งประเทศใดอย่างเด่นชัด แต่มีการวางแผนงานการบริหารที่กระจายอำนาจไปตามศูนย์ต่างๆ ที่เป็นแหล่งผลิต แหล่งตลาดของสินค้าและบริการเหล่านั้น ซึ่งมีอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ตัวอย่างบริษัท Transnational corporation หนึ่ง คือ BENETON

นานาชาติและบริษัทข้ามชาติ* (Multinational and Transnational Corporations) เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมๆ กันแล้วมีประมาณ ๓๗,๐๐๐ บริษัททั่วโลก การเกิดบริษัทเหล่านี้มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ทำให้เส้นแบ่งระหว่างชาติในแง่มุมของบริษัทข้ามชาติเหล่านี้ลดความสำคัญลง พนักงานคำนึงถึงผลประโยชน์ของบริษัทมากกว่าผลประโยชน์ของชาติ มีความรู้สึกสำนึกใน *บริษัทนิยม* มีปัญหาต่อระบบภาษี ผลประโยชน์ของประชาชนในแต่ละประเทศด้วย

ในด้านการเมือง ยังไม่เห็นเด่นชัด ความรู้สึกในเรื่องพรมแดนยังมีอยู่ ส่วนมากออกมาในรูปของการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในระดับภูมิภาค มีสงครามอ่าวเปอร์เซียเท่านั้นที่เกิดลักษณะ globalization ขึ้นมาบ้าง ไม่ใช่แค่เฉพาะข่าวสาร แต่ทุกๆ ประเทศมีความตื่นตัว แสดงความคิดเห็น เข้าข้างใดข้างหนึ่ง หรือเป็นกลาง

๕.๓ การเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและวิทยาการ วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในประเทศต่างๆ มีแนวโน้มที่จะคล้ายๆ กันเกือบทั่วโลก เช่น มีวัฒนธรรมเรื่องดนตรี การแต่งกาย ภาพยนตร์ การบันเทิงที่คล้ายคลึงกันทั่วโลก เนื่องจากการเผยแพร่ของสื่อสารต่างๆ ทางดาวเทียม และเคเบิลทีวี นอกจากนั้น ยังมีการแลกเปลี่ยนวิทยาการและวัฒนธรรมระหว่างนานาชาติเพิ่มมากขึ้นด้วย ในขณะที่คนไทยในประเทศไทยนิยมกินอาหาร “ฟาสต์ฟู้ด” ประเภท แฮมเบอร์เกอร์ พิซซ่า กันมากขึ้น แต่ก็มีร้านอาหารนานาชาติเพิ่มขึ้นด้วย ในขณะที่คนอเมริกันเองก็นิยมกินอาหารจีน อาหารเม็กซิกัน อาหารญี่ปุ่น อาหารไทย อาหารเกาหลี อาหารญวน อาหารอินเดีย กันมากขึ้น โดยเฉพาะอาหารไทย ได้รับความนิยมสูงมากในสหรัฐฯ ภาพยนตร์จีนประเภทกังฟูเป็นที่นิยมทั้งในเอเชีย สหรัฐฯ และบางประเทศในยุโรป ผู้กำกับแสดงภาพยนตร์อเมริกาบางคนยอมรับว่าได้อิทธิพล “คิววู้” จากผู้กำกับภาพยนตร์จีนประเภทกังฟู การป้องกันตัวของญี่ปุ่น ยูโด คาราเต้ เป็นที่นิยม มีคนเรียนกันทั่วโลก

ในด้านวิทยาการนั้น สหรัฐฯ ซึ่งเคยเป็นผู้นำทางเทคโนโลยีต่างๆ ก็ยังต้องหันมาเรียนรู้วิทยาการบางอย่างจากตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผู้นำระบบการบริหารที่ให้อำนาจการตัดสินใจแก่ผู้บริหารระดับกลางและคนงานมากขึ้น เช่น ระบบคิววู้ หรือ (Quality Control) หรือระบบที่อนุญาตให้คนงานในโรงงานทุกคนมีสิทธิ สั่งให้การทำงานแบบลูกโซ่หยุดชะงักได้ ถ้าเขาเห็นว่าจำเป็นต้องหยุดเพื่อตรวจสอบคุณภาพของสิ่งที่กำลังประกอบอยู่ ระบบนี้ใช้กันมากในโรงงานประกอบรถยนต์ เริ่มในประเทศญี่ปุ่น และชาติอื่นๆ รับไปใช้ทั้งในตะวันออกและตะวันตก

๕.๔ การปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศหนึ่งมีผลกระทบ

ต่อประเทศและภูมิภาคอื่นอย่างรวดเร็ว เช่น การลอบสังหารผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีของ เม็กซิโก ทำให้ราคาหุ้นในตลาดนิวยอร์กในประเทศสหรัฐฯ ตกลงในวันรุ่งขึ้น หรือกรณีสงครามอ่าว เปอร์เซียมีผลต่อตลาดหุ้นและแรงงานไทย เป็นต้น

๖. การเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเป็นโลกาภิวัตน์

๖.๑ การค่อยๆ เสื่อมถอยลงของระบบรัฐชาติที่เข้มแข็ง ในสมัยสงครามเย็น ประชาชนไม่สงสัยองค์กรใดๆ ที่ผูกพันอยู่กับรัฐชาติ รัฐแต่ละรัฐมีขอบเขตพรมแดนที่แน่นอน มั่นคง การแบ่งแยกระหว่างประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ และประเทศเสรีประชาธิปไตยชัดเจนกระจ่าง แม้แต่เพียงคู่มือก็สามารถบอกได้ว่าเป็นประเทศในสังกัดฝ่ายใด แต่เมื่อกำแพงเบอร์ลินถูกทำลายไปเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๙ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพรมแดนที่แน่นอนชัดเจนซึ่งสนับสนุนฐานะของรัฐชาติก็พลอยสั่นสะเทือนไปด้วย วัตถุประสงค์หนึ่งของการมีรัฐชาติที่เข้มแข็งคือ เพื่อให้มีกองทัพที่มีคุณภาพในการรักษาความสงบมั่นคงปลอดภัยให้แก่ประชาชนได้ และเพื่อต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ด้านทานภัยรุกรานจากต่างชาติ แต่เมื่อความรู้สึกถูกคุกคามจากภัยต่างๆ เริ่มลดน้อยลง หดลั่นไป ความจำเป็นของการมีรัฐชาติที่เข้มแข็งก็พลอยลดน้อยหรือหดลั่นไปด้วย โดยเฉพาะการมีรัฐบาลชาติที่เข้มแข็งอาจกลับเป็นปัญหาว่ารัฐบาลนั้นๆ จะแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินงานของทุนนิยมของบริษัทนานาชาติและบริษัทข้ามชาติต่างๆ

บริษัทนานาชาติ บริษัทข้ามชาติ โดยทั่วไปมักสนับสนุนรัฐบาลชาติที่เข้มแข็งเพื่อให้รัฐบาลสร้างและประกันเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ รักษาความปลอดภัยของทรัพย์สิน แต่เมื่อมีการขยายตัวของ Globalization บริษัทนานาชาติ บริษัทข้ามชาติต่างๆ จะรู้สึกขยายใหญ่ขึ้น มั่นคงขึ้น และมั่นใจในเสถียรภาพของเศรษฐกิจที่ตนมีส่วนควบคุมได้มากขึ้นด้วย จึงอาจไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการมีรัฐบาลชาติที่ใหญ่โตเข้มแข็ง แต่เห็นว่าควรจะมีไว้เพียงเพื่อประโยชน์ในการรักษาความสงบภายในประเทศ เช่น ควบคุมการประท้วงของคนงาน เป็นต้น

๖.๒ การค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่การที่ขบวนการประชาชนหรือองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและแก้ไขปัญหาดังๆ มากขึ้น และเป็นการร่วมมือระดับชาติ ขบวนการประชาธิปไตยอาจเปลี่ยนแปลงในรูปของขบวนการที่ไม่จำกัดอยู่ในรูปของพรรคการเมือง มีเครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติ ดังเช่น การประชุมเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมที่ริโอเดอจาเนโร ที่มีหน่วยงานที่ไม่ใช่พรรคการเมือง ไม่ใช่ตัวแทนองค์กรของรัฐบาลเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก หรือ

การประชุมระดับภูมิภาคในกรุงเทพฯ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและเรื่องการพัฒนาต่าง ๆ

อันที่จริงเป็นการยากที่จะประเมินว่า องค์การเอกชนเหล่านี้มีความเข้มแข็งเพียงใด แต่สิ่งเด่นของขบวนการประชาชนที่เกิดขึ้นคือ หน่วยงานและผู้ดำเนินงานส่วนใหญ่พยายามผูกพันกับฐานในชนบท ระดับหมู่บ้าน และให้ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนในการริเริ่ม พัฒนา และแก้ไขปัญหา ในท้องถิ่นด้วยตนเอง ในขณะที่เดียวกัน หน่วยงานที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นก็ได้สร้างเครือข่ายติดต่อกับหน่วยงานในระดับชาติและระดับนานาชาติ เพื่อเรียนรู้วิธีการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอาชีพเดียวกัน ในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก เพราะอาจมีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน จึงเรียนรู้ปรึกษาหารือกันได้ ความก้าวหน้าของการสื่อสารโทรคมนาคมมีส่วนช่วยให้กิจกรรมด้านการติดต่อกับนานาชาติเป็นไปได้และสะดวกรวดเร็วจนมาก

๖.๓ การเกิดความรู้สึกตระหนักถึงสภาพโลกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ติดต่อกัน ความก้าวหน้าของวิทยาการในอวกาศทำให้ประชาชนบนโลกได้เห็นภาพของโลกเมื่อมองจากอวกาศกลับมาได้ เห็นโลกทั้งหมดที่ติดต่อกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีขนาด ขอบเขตที่จำกัด เป็นส่วนรวมของประชาชนพลเมืองของโลกทั้งหมด ประกอบกับวิกฤตการณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติที่หมดเปลือง เช่น ปัญหาน้ำมัน ทำให้ประชาชนเห็นความจำเป็นของการมีข้อตกลงต่าง ๆ ที่จะมึผลต่อการควบคุมกิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ อันจะมีผลต่อโลกโดยรวม ผู้นำของชาติต่าง ๆ หลายชาติเริ่มกล่าวถึงปัญหาข้ามชาติต่าง ๆ ที่มีเหตุและผลกระทบต่อนานาชาติ เช่น ปัญหาการลักลอบนำยาเสพติดข้ามแดน ปัญหาโสเภณี ปัญหาแก๊งมิจจาซีพระตบชาติ เช่น มาเฟีย และปัญหาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งต้องได้รับการร่วมมือจากนานาชาติเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้สำเร็จ

๖.๔ การมีแนวโน้มว่าจะเกิดการก่อตัวของชาติใหม่ ๆ การเกิดสภาพเสมือนหนึ่งไร้พรมแดนทางเศรษฐกิจและการเสื่อมถอยของระบบรัฐชาติ ทำให้พลังชาตินิยมในรูปของเชื้อชาตินิยมเริ่มแผ่ขยายโดยไร้พรมแดนด้วยเช่นกัน พลังดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อรัฐชาติเดิมที่มีการกำหนดแนวพรมแดนไม่เป็นไปตามกรอบของเชื้อชาติ อันเป็นสภาพที่เกิดขึ้นมากหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เนื่องจากว่าเชื้อชาติบางเผ่าพันธุ์นั้นกระจายอยู่หลายรัฐชาติ จึงส่งผลสืบเนื่องให้เกิดการขยายตัวของข้อเรียกร้องข้ามชาติเพื่อหาทางรวมรัฐชาติใหม่ขึ้นในสังคมโลก

๖.๕ การเติบโตของศาสนานิยม ท่ามกลางการก่อตัวของสภาพไร้พรมแดน การเสื่อมถอยของเอกลักษณ์วัฒนธรรมในแต่ละสังคม และการเสื่อมถอยของระบบรัฐชาติ พลังทางศาสนาจะเติบโตขึ้นมาแทนที่ เป็นพลังที่กำลังแผ่ขยายตัวในโลกไร้พรมแดนที่กำลังก่อตัวขึ้น

๗. สังเขปลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์โลกตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึง ค.ศ.๑๙๙๔

๗.๑ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ สังคมโลกในช่วงประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในเรื่องต่างๆ ดังนี้

๗.๑.๑ การสิ้นสุดของจักรวรรดินิยม การเกิดลัทธิชาตินิยม และการรวมกลุ่มของประเทศในโลกที่สามซึ่งส่วนใหญ่เดิมเป็นประเทศอาณานิคม เรียกตัวเองว่า ประเทศไม่เข้าฝักฝ่าย (Non-Aligned Movement) ในต้นปี ๒๕๓๗ มีสมาชิก ๑๐๖ ประเทศ

๗.๑.๒ ลัทธิเหยียดผิวได้เสื่อมสลายไป คนผิวดำในสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ต่อสู้และปลดปล่อยตัวเองได้สำเร็จ แม้ในทางปฏิบัติ ความเท่าเทียมกันในโอกาสอย่างสมบูรณ์จะยังบกพร่องอยู่บ้างก็ตาม

๗.๑.๓ ญี่ปุ่นและเยอรมนี ผู้นำในการก่อสร้างสงครามโลกครั้งที่สองในเอเชียและยุโรปตามลำดับ และเป็นผู้พ่ายแพ้สงครามอย่างยับเยิน ได้ฟื้นฟูฐานะของตนอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในเอเชียและยุโรปตามลำดับ

๗.๑.๔ การเกิดและการสิ้นสุดของสงครามเย็น คำว่า “สงครามเย็น” (Cold War) หมายถึงความตึงเครียดระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยกับค่ายคอมมิวนิสต์ คู่ต่อสู้แต่ละฝ่ายมุ่งที่จะเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำสงครามของตนและตัดกำลังของฝ่ายตรงข้าม แต่ยังไม่มีการปะทุของสงครามที่ลงมือโดยผู้นำตัวเอง ภาวะสงครามเย็นเกิดขึ้นและคงอยู่ราว ๆ ช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๓

๗.๑.๕ ความเจริญและความเสื่อมสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ (นิยมใช้ในความหมายเดียวกันกับลัทธิมาร์กซ์) ลัทธินี้กลายเป็นอุดมการณ์ในการปฏิบัติ เริ่มจากสหภาพโซเวียตขยายไปยังมองโกเลียนอก ยุโรปตะวันออก (เยอรมนีตะวันออก โปแลนด์ เชโกสโลวาเกีย ฮังการี โรมาเนีย แอลเบเนีย ยูโกสลาเวีย) เกาหลีเหนือ สาธารณรัฐประชาชนจีน คิวบา อัฟกานิสถาน กัมพูชา เวียดนาม และสิ้นสุดในลาว พวกคอมมิวนิสต์ทำลายตัวเองโดยส่งกำลังเข้ายึดครองประเทศอื่น (คอมมิวนิสต์เวียดนามบุกยึดครองคอมมิวนิสต์กัมพูชา ปี ๒๕๒๑ และสหภาพโซเวียตส่งกำลังเข้าบุกยึดอัฟกานิสถาน ปี ๒๕๒๒) และขัดแย้งกันเอง จากนั้นประชาชนในโลกที่นิยมคอมมิวนิสต์เริ่มลดน้อยถอยลง ต่อมาแม้ประเทศที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ก็ปฏิบัติตัวเอง จนปัจจุบันมีปัญหาว่า ยังมีประเทศคอมมิวนิสต์หลงเหลืออยู่ในโลกหรือไม่ การพิจารณาว่าประเทศใดเป็นคอมมิวนิสต์ (หรือสังคมนิยมที่จะก้าวต่อไปสู่คอมมิวนิสต์) นิยมใช้เกณฑ์ในการวัดคือ (ก) มีการปกครองโดย

พรรคการเมืองพรรคเดียวที่ใช้ลัทธิมาร์กซ์เป็นแนวชี้นำและผูกขาดอำนาจอย่างเผด็จการ ปัจจุบันมี ๕ ประเทศในโลกคือ จีน เวียดนาม ลาว เกาหลีเหนือ และคิวบา (ข) มีการผูกขาดการใช้สื่อมวลชน ปัจจุบันยังมี ๕ ประเทศเหมือนข้อ (ก) และข้อ (ค) ในทางเศรษฐกิจ รัฐเป็นเจ้าของเครื่องมือในการผลิต การจัดการการผลิต การจำหน่ายและการจ่ายค่าตอบแทนใช้ระบบรวม (Collective) และเป็นปรักภัยกับระบบกรรมสิทธิ์เอกชน เฉพาะส่วนนี้ไม่มีประเทศใดในโลกที่ยึดถือเป็นนโยบาย แม้ใน ๕ ประเทศดังกล่าว รัฐจะยังคงเป็นเจ้าของวิสาหกิจส่วนใหญ่ก็ตาม แต่รัฐบาลได้หันมาใช้นโยบายเศรษฐกิจของประเทศทุนนิยมที่อาศัยกลไกตลาดเป็นเครื่องกำหนดการผลิตและการจำหน่าย (market economy)

๗.๑.๖ ยุคนี้เป็นยุคที่อุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีภาพส่วนบุคคลและสิทธิมนุษยชนได้รับการส่งเสริมขึ้นอย่างมาก

๗.๑.๗ วิทยาการที่มีอิทธิพลอย่างมากในการเปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์ในยุคนี้ คือ โทรคมนาคมและการสื่อสาร การคมนาคมและการขนส่ง ระบบคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

๗.๑.๘ ยุคนี้เป็นยุคที่พรมแดนต่างๆ (เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อถือ และภูมิปัญญา) ถูกทำลายไปอย่างมาก

๗.๑.๙ อำนาจทำลายที่สำคัญคือ อาวุธนิวเคลียร์ ได้ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมาก

๗.๑.๑๐ ยุคนี้สิ่งแวดลอมที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพของมนุษย์ได้ถูกทำลายให้เสื่อมโทรมไปอย่างมาก และในระยะหลังๆ นี้เพิ่งจะเริ่มคืนตัวในการรักษาและปรับปรุงสภาพแวดลอม

๗.๒ การพัฒนาที่ยังไม่บรรลุ สิ่งที่มนุษย์ในยุคนี้ยังไม่สามารถพัฒนาไปได้มากนัก มีดังนี้

๗.๒.๑ วิทยาการในการแก้ไขความขัดแย้งของมนุษย์โดยปราศจากการใช้กำลังความรุนแรง

๗.๒.๒ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๗.๒.๓ การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนให้เกิดความสุขแก่มวลมนุษย์ให้ได้มากที่สุด

๗.๓ การพินิจเรียนรู้บทเรียนจากอดีต เป็นภาระของเราทั้งหลายที่จะเป็นผู้สร้างและผู้เขียนประวัติศาสตร์ต่อไป อดีตชี้ให้เห็นว่ามีพลังในทางสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับพลังในการทำลาย เราเพียงแต่หวังว่าเราจะมิพบพาทในการสร้างสรรค์มากกว่าการทำลาย

๘. แนวโน้มของมหาอำนาจในสังคมโลกภายใต้กระแสโลกาวัตต

สังคมโลกในช่วง ๔-๕ ปีที่ผ่านมา (ค.ศ.๑๙๘๙-๑๙๙๕) ได้เกิดเหตุการณ์ขึ้นหลายอย่าง ตั้งแต่การล่มสลายของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก (ค.ศ.๑๙๘๙-๑๙๙๐) สงครามอ่าวเปอร์เซีย (สิงหาคม ค.ศ.๑๙๙๐) การรวมประเทศเยอรมนี (ตุลาคม ค.ศ.๑๙๙๐) และการล่มสลายของสหภาพโซเวียต (ธันวาคม ค.ศ.๑๙๙๑) เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นดูเหมือนจะเปิดช่องทางให้สหรัฐอเมริกาเป็นอภิมหาอำนาจประเทศเดียวในสังคมโลก แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะสหรัฐอเมริกาเองมีปัญหาอย่างมากทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่มีฐานพลังทางเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งพอจะขึ้นมาเป็นอภิมหาอำนาจโดดเด่นเพียงประเทศเดียว จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ ภายใต้กระแสโลกาวัตต ประเทศใดจะขึ้นมาเป็นอภิมหาอำนาจ ศูนย์กลางโลกจะอยู่ที่ภูมิภาคใด นักวิชาการได้วิเคราะห์เรื่องนี้แตกต่างกันเป็น ๖ แนวคิดดังนี้

๑. การสืบเนื่องดำรงสถานะเดิมของสหรัฐอเมริกาและสหพันธรัฐรัสเซีย (*Pax Russo Americana*) แนวคิดนี้มีความเห็นว่า สหรัฐอเมริกาและสหพันธรัฐรัสเซียจะเป็นอภิมหาอำนาจต่อไปในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ เพราะทั้ง ๒ ประเทศมีอำนาจทางทหารและอำนาจผูกขาดด้านอาวุธนิวเคลียร์ แนวคิดนี้ไม่ค่อยเป็นที่เชื่อถือนัก เพราะทั้งสหรัฐอเมริกา และสหพันธรัฐรัสเซียต่างกำลังเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจอยู่ในระยะนี้

๒. การฟื้นฟูสถานภาพของระบบโลกที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ (*Pax Americana*) แนวคิดนี้เชื่อว่าสหรัฐอเมริกาจะเป็นอภิมหาอำนาจผู้นำโลก โดยการสนับสนุนจากพันธมิตร เช่น ญี่ปุ่น ยุโรป ตะวันตก

๓. การเกิดระบบไตรภาคี (*Tripartite Model*) ในช่วงสงครามเย็น สามเหลี่ยมแห่งการแข่งขันในการเมืองระหว่างประเทศอยู่ที่ สหรัฐอเมริกา จีน และสหภาพโซเวียต แข่งขันกันด้วยเรื่องอำนาจทางทหารและอุดมการณ์ หลังสงครามเย็น สามเหลี่ยมแห่งการแข่งขันเปลี่ยนมาอยู่ที่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และกลุ่มประชาคมยุโรป แข่งขันกันด้วยเรื่องเศรษฐกิจและการค้า

แนวคิดเรื่องไตรภาคีเกิดจากกระแสเศรษฐกิจโลกในช่วงระยะนี้ที่แบ่งเป็น ๓ เขต (Bloc) เขตที่ ๑ สหรัฐอเมริกามีเขตอิทธิพลคือ แคนาดาและลาตินอเมริกา เขตที่ ๒ ประชาคมยุโรป มีเขตอิทธิพลคือ แอฟริกาและเอเชียใต้ เขตที่ ๓ ญี่ปุ่นมีเขตอิทธิพลคือเอเชียตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

๔. การเป็นหุ้นส่วนอภิมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา-ญี่ปุ่น (*Jap Americana*) แนวคิดนี้

เน้นความร่วมมืออย่างใกล้ชิดหรือแบบหุ้นส่วนระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น หมายความว่า จะมีการแบ่งงานกันระหว่างประเทศทั้งสอง สหรัฐอเมริกาจะนำทางด้านอาหาร ญี่ปุ่นจะนำด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์จะอยู่ในลักษณะเกื้อกูลกันในหลายๆ ด้าน จะมีการจัดตั้งความร่วมมือด้านการทหาร และเศรษฐกิจ

๕. การเกิดระบบโลกที่มีญี่ปุ่นเป็นผู้นำ (*Pax Japonica*) แนวคิดนี้มีมุมมองอยู่ที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางอำนาจของการเงินและการคลังโลก อีกทั้งมีความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว ญี่ปุ่นจึงมีศักยภาพที่จะเข้าสู่มหาอำนาจทางการทหารได้ไม่ยากด้วยอาวุธนิวเคลียร์ รวมทั้งมีบทบาทเป็นมหาอำนาจทางการเมืองและการทูต ต่อจากฐานทางเศรษฐกิจ และการเงิน

๖. การมีศูนย์กลางโลกอยู่ที่เอเชียแปซิฟิก (*Pax Pacific*) แนวคิดนี้พิจารณาว่า ญี่ปุ่นซึ่งมีฐานพลังทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งมั่นคง จะก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมโลก ยิ่งไปกว่านั้น ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NIC) ทั้ง ๔ ประเทศ ได้แก่ ฮองกง ไต้หวัน เกาหลีใต้ และสิงคโปร์ รวมทั้งอาเซียนบางประเทศ (ไทย มาเลเซีย) และสาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงระยะที่ผ่านมา ต่างมีอัตราการพัฒนาเศรษฐกิจที่สูงเด่น จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมให้ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก กลายเป็นศูนย์กลางโลกแห่งใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ศูนย์กลางโลกจะย้ายจากแอตแลนติกมาอยู่ที่แปซิฟิก อารยธรรมตะวันออกจะปรากฏตัวขึ้น ในขณะที่อารยธรรมตะวันตกจะเสื่อมถอย และกระแสนิยมจะเปลี่ยนจากทุนนิยมตะวันตก (Western Capitalism) ไปสู่ทุนนิยมตะวันออก (Eastern Capitalism)

นอกจากการเสนอความคิดทั้ง ๖ ประการดังกล่าวข้างต้นแล้ว นิตยสาร "ไทม์" ฉบับประจำวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๙๓ ได้เสนอฉบับพิเศษเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในหัวข้อ "China : The Next Superpower" ไทม์ได้วิเคราะห์ว่า จีนจะก้าวเข้าสู่การเป็นอภิมหาอำนาจในศตวรรษหน้า ความสำเร็จของการปฏิรูปเศรษฐกิจตามระบบทุนนิยมและการเปิดรับวัฒนธรรมสากล เป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากนั้น ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจยังจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนรวมไต้หวันได้สำเร็จในอนาคต ไทม์ได้วิเคราะห์ต่อไปว่า นักธุรกิจนักลงทุนชาวจีนผู้ยิ่งใหญ่จากดินแดนโพ้นทะเลรวมทั้งแรงงานทางปัญญาจากชาวจีนในสหรัฐอเมริกา เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่ทำให้จีนประสบความสำเร็จในการปฏิรูปเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศให้ทันสมัย

ส่วนนางมาร์กาเร็ต แทตเชอร์ อดีตนายกรัฐมนตรีของอังกฤษ ผู้ซึ่งมีส่วนร่วมในการปิดฉากสงครามเย็นนั้น ได้คาดคะเนไว้ว่า เส้นทางการปฏิรูปของนักสังคมนิยมจีนในปัจจุบัน อาจทำให้

จีนก้าวสู่ความเป็นชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอีกชาติหนึ่งในศตวรรษหน้า หากสังคมโลกไม่ดำเนินนโยบายอะไรที่ผิดพลาดกับจีนเสียก่อน

ในบรรดาแนวทางต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สังคมโลกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์จะก้าวไปในแนวใด เป็นเรื่องสำคัญที่ควรแก่การวิเคราะห์ติดตามข่าวสาร นอกจากนั้น ญี่ปุ่น และจีนจะทำให้สังคมตะวันออกซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตก่อนจะพ่ายแพ้จักรวรรดินิยมตะวันตกก้าวผงาดขึ้นมาอีกครั้งได้หรือไม่ เป็นเรื่องท้าทายให้คิดไตร่ตรองกันต่อไป

หนังสืออ่านเพิ่มเติม

กุลลดา เกษบุญชู. “กำเนิดโลกาภิวัตน์.” พบโลก. ๗ (พฤศจิกายน ๒๕๓๖) : ๒๘-๔๑.

“โลกาภิวัตน์ โลกัณฑ์ราภิวัตน์ โลกาวัดณ์.” วารสารธรรมศาสตร์. ๒๐ (มกราคม-

เมษายน ๒๕๓๗) : ๑๐๑-๑๒๔.

สนธิ ลิ้มทองกุล. โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, ๒๕๓๗.

อนุช อภาภิรม. “องค์ประกอบของโลกาภิวัตน์.” มติชนสุดสัปดาห์. ๑๓ (๓๘๐) (๓ กันยายน ๒๕๓๖).

Henderson, Jeffrey William. The globalisation of high technology production : society, space and semiconductors in the restructuring of the modern world. London : Routledge, 1989.

Jacobson, C.G. “Myths, Politics and the Not-So-New World Order”

Journal of Peace Research. Vol. 30 (3) (1993) : 241-250.

Kortunov, Sergei. “The Future of Nuclear Weapon in a Changing World”

Disarmament. Vol. 15 (3) (1992) : 1 - 17

May, Michael M. “Nuclear Weapons in the New World Order” Disarmament.

Vol. 15 (3) (1992) : 18-45.

Robertson, Roland. Globalization : social theory and global culture.

London : Surge Publications, 1992.

Sagan, Carl and Turco, Richard p. "Nuclear Winter in the Post-Cold War Era." Journal of Peace Research. Vol. 30 (4) (1993) : 369-373.

Wallensteen, Peter. "Representing the World a Security Council for the 21 st Century." Security Dialogue. Vol. 25 (1) (1994) : 63-75.

*คลังวิทยุ ๓๓๓๓.๑.๕

การเมือง

เมื่อปี ๑๙๙๑ คณะกรรมาธิการในสหประชาชาติได้ประกาศว่าสงครามนิวเคลียร์จะทำให้มนุษยชาติสูญพันธุ์... (The rest of the faded text follows a similar pattern of describing nuclear war consequences and international relations.)

บทวิเคราะห์ของนักวิชาการไทยในสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ : ๑๙๖๑-๑๙๖๗. ๑๙๖๗.๓.๓๑

การประเมินที่แสดงให้เห็นว่าผลกระทบของสงครามนิวเคลียร์... (The rest of the faded text continues the analysis of nuclear war impacts.)

คลังวิทยุ ๓๓๓๓.๑.๕